

VÄLLÖ

Areal: Ca.600 ha land och 1800 ha vatten.

Husön är ca. 5 km lång med Bjärkö och Vällö Romp. Bokö, Norstö och ängholmarna: Sandö, Taktö, Eneskär.
80 - tal små holmar och skär.

Avstånd: Svartö - Vällö 2 km.

Berggrund: Kambrisk sandsten och blågrå kvartsit som går i dagen på Sandö. Skärgården är uppbyggd av morän som inlandsisen malt sönder och vattnet slipat och sorterat.

På Malmudd finns ett 130 m brett stentorg av likartade stenar. Vid Enegrund finns långa stränder av finaste sand.

Jordmån: Mager jord. Sandsten försurar. Kalk saknas.

Växtlighet: På Husön finns ljusa lövängar med lilkekonvaljer. Mest ek och björk. På Sandö finns en udde med bara lind.

Tallen dominerar annars. Enebackar här och var. Vild idegran.

Strandväxter:Gösört, käringtand,trift,kvanne,strandkål,vass m.m.

Renlav täcker stora områden på Romp. Blåbär,lingon, björnbär och hallon.

Djurliv: Rikt fågelliv. Sjöfåglar av alla slag, gäss, häger, fiskljuse,skarv, havsörn, vigg, storskarv. Älg ibland, rådjur, räv, hare, vildsvin ibland.

Historik: Namnet Vällö har flera förklaringar:

* Waldö..av tyska Wald, som betyder skog

* Wålldö..vårdkasur lurade fartyg på grund. Slog ihjäl sjömännen och tog lasten.

* Wallö....ön bildade en vall mot havet.

1270-talet, Vällö nämns första gången i seglingsbeskrivning " Navigatio". Man behövde styremän, alltså lotsar.

1350 finns Vällö med i Israel Birgerssons jordebok.

1381 Bo Jonsson Grip besökte Vällö och undertecknade en köpehandling.(Sveriges rikaste man).

1495 finns 3 gårdar med i Sten Stures jordebok + landmarker på Nygård och Svartö.

1526 och 1541 i Gustav Vasas jordeböcker.

1538-1541 ägde han 3 gårdar, arv och eget och Grönskogs fögderi. Ål och smör.(Arrende)

1553 reste Gustav Vasa genom sundet och besökte Vällö och talade med befolkningen. Han skrev i ett brev att man skulle behandla folket välvilligt så de blev mindre misstänksamma mot överhet och båtsmän.(Vålgästats).

1580 klagar över hög skat+ tar emot kungens män, föder och lotsar dem.

1634 omnämns Taktön som ett viktigt fiskeläge för byarna på fastlandet, speciellt under nödår.Där fiskades sill och tomtingarna syns än idag.

Vällö by har bränts ner 3 gånger:

1. 1563 - 70 under Nordiska 7-årskriget. Danmark och Erik den XIV. Skyttegravar vid Romp.

2. 1612 " förbränt och illa rövat av danskarna och de våra...". Kalmarkriget.

Inga Vällöbor kunde betala något till

Älvsborgs lösen 1613.

3. 1676 Karl den XI, slaget vid Lund. Försvaret Skåne, Blerkinge och Halland. 1679 Fred. " Där finns inget att hämta".

Vällö ägdes av adelssläkter och kungen, fram till 1800-talet

Arrendationer, äganderätt 1800-talet.

1500-talet

Gustav Vasa gav viss skattelättnad för styremanshemman i skärgården. Svenska flottan behövde lots längs kusten. Johan III bestämde att lotsen fick ha 2 drängar som undantogs från utskrivning. Ofta blev det hans egna söner, så yrket gick i arv.

1572 Johan den III besökte Vällö 9-11 juli. Han hadde planer på ett jaktstolt på Kungsholmen...men därav blev intet.(Nu Kongl.

Vetenskapsakademin).

Vällö var kungens " Arv och eget" alltså privat egendom

Agdes av Sturarna, blev Gustav Vasas genom släktskap.

Skatten, in natura gick till Grönskogs fögderi. Det var smör och ål.

1601 Ålemspräst Petrus Magni har beskrivit(?) den svåra vinter. Svält och djuren frös ihjäl.

6 m snö från november till maj. Isberg. Sedan torra. Sill blev räddningen. Tiggare 20/dag till Ålem. Epedemier och pest.

Vällö var stödjepunkt för svenska flottan från 1500-talet till 1940.

Flottan låg i Boköhamn.De äldre minns det än.

1634 var det slut på skattefriheten för lotshemmanen.

1641 förbjöd drottning Kristina " fri styrning" som adelsmännen åtnjutit.

1642 kom en enhetlig lotstaxa, så de kunde betala skatt till kronan.

Vällö - Kalmar kostade 1 daler och 10 öre.

Hemresan betalades ej.. senare till självkostnadspris.

1667 kom nya sjölagen som betydde lotsplikt för alla båtar.

1696 finns Vällö med på det första sjökortet av Peter Gädda.

Lotsarna bodde först i byn, med jordbruk och fiske.

1773 fanns 8 lotsar på Vällö.

1783 Hemmansdelningen stoppades. Sönerna måste vara lotsar för att få arva gårdarna.

1885 flyttade lotsarna ut till Vällö Romp med sina familjer.

1929 lades lotsningen ned och husen flyttades till byn och ett till Öland, Horns Udd. Man kan tydligt se rester av hus och husgrunder och piren på Romp.

Idag är byn indelat i 12 delar enl. Laga skifte (1880).

Vattnet är också indelat i 12 delar som cirkulerar mellan gårdarna. Varje år har man nya ställen. Omloppstiden är alltså 12 år tills man åter har samma vatten.

Näringar: Lotsning gav skattelättnader och försörjning.

Jordbruk med boskap. 1886 fanns 21 ha åker och 29 ha äng.

Fiske- utskärsfiske: sill, sik, ål m.m

Skogen- virke- ved.

Ålfisket - huvudinkomsten.

Först håmmor.

1924 började man med ålbottengarn. Stora och dyra redskap.

Ungefär 4 st. yrkesfiskare finns nu och några pensionärer.

Fiskas från maj till oktober. Sälj levande till Tyskland i tankbilar.

Sveriges bästa ål- enl. uppköparna.

Utsättning av småål.

Minskning av gulål + sjuka fisk.

Skolan: 1842 kom folkeskolestadgan.

Lotsarna ville ej vara med och betala för skolan i Mönsterås.

De hade egen skola med lärare som kronan betalade.

Den första skolan är nu sommarstuga.

Lotsarnas barn hade 1884 egen skola på Romp.

1903 byggdes en ny skola för 3.984 kr. på en skänkt tomt.

Skolan lades ned 1969.

Nu går Vällöbarnen i Mölsta skolan i Mönsterås.

Affärer: Det har funnits 3 affärer på Vällö och 3 kaffeer.

Den lade till vid Estenäs - då var det en folkfest.

Lisbeth Augustson innehade den sista affären till 1977.

Nu får Vällöborna varor 2 ggr/veckan från Ljungnäs center.

Posten: Varje hushåll har posten en vecka och sen byter man. Posten hämtas på Svartö omkring kl. 11 vardagar. Man byter säck.

Bofasta: Ca. 20 personer bor på ön. Så mest har det förr varit ett 100-tal

På sommaren tillkommer en del semesterfirare.

Naturresevat 1973.

* Fiske förbjudet för turister.

* Fiskevårdsområde och jaktvårdsområde

* Byggnadsförbud med vissa undantag.

* Skogsvårdsplaner upprättade.

* Skyddsområdet sköts av länsstyrelsens naturvårdsenhet.

Fornminnen: Gravrös på Vällö, Sandö, Taktö, Eneskär.

Gravplats på Bokö och Estenäs.

Tomtningar på Taktö.

Stensättning på Enegrundet.

Händelser: En hemsk olycka inträffade på Vaborgsafton 1939. Flottan låg vid Boköhamn. Man tränade u-båtsmän. Depotfartyget Svea med 5 ubåtar. Jakob Bagge(?). Torpedkryssare.

Flera av männen var i land och roade sig under helgen och ville tillbaka ut till fartygen under natten. Det var 14 man som ville med i den kalla natten. När båten kom utanför Svartö slog en stor våg in i båten och alla kom i det 5-gradiga vattnet.

Vakten hörde ropen på hjälp och man sökte dem i natten. Man räddade 4 och 10 omkom. Sen hade man sjömansbegravning.

Chefen tog senare sitt liv av sorg.

Vällöskatten

En juvelerare var på väg från Kalmar till Norrköping med sin familj och verksamhet. Med var också en lärling och en piga.

Utänför Vällö slog lärlingen nästan ihjäl hela familjen och kastade dem i sjön. När de försökte ta sig upp i båten, högg han av dem fingrarna. Pigan skonade han och han lade till vid Vällö. Han band pigan med flätorna runt ett träd. Sedan tog han guldskatten och gömde den på ön. Under tiden hade flickan gjort sig fri och sprungit till byn. Hon berättade vad som hänt och byborna kom med

henne för att gripa mannen. När de hittade honom hade han klättrat upp i ett träd. Han vägrade att klättra ned så de sågade ned trädet och grep honom. I ratten vägrade han att säga var skatten fanns. Han sa bara mellan högsta trädet och den största stenen. Han lär vara den sista som hängdes och steglades på Kuggås. Skatten har aldrig funnits.

Flyginsidenter.

1930 nödlandade Herman Göring utanför Vållö och räddades iland.

1944 nödlandade en amerikansk flygande fästning mellan Runnö och Vållö. Det blåste hårt ca. 20 m/sek. Med nöd och näppe lyckades öborna rädda dem iland. Senare, efter kriget, har några varit och hälsat på. De lämnade en del kläder och saker som minne.

Sammanfattat av Karin Ottosson